

Я. А. МАКСИМЕНКО

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі участі України в міжнародній торгівлі. Проаналізовано зовнішньоторговельні відносини України з різними країнами світу. Розкрито динаміку торговельного обороту, торговельного сальдо, структуру експорту та імпорту, їх географічну спрямованість. Виявлено основні проблеми в області участі України в даному процесі. Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України.

Ключові слова: зовнішньоторговельні відносини, торговельний оборот, торговельне сальдо, структура експорту та імпорту, ефективність зовнішньоторговельних відносин.

Вступ. Міжнародна торгівля є однією з основних форм міжнародних економічних відносин, значення якої для розвитку національної економіки важко переоцінити. Міжнародна торгівля є важливим фактором підвищення ефективності використання ресурсів, а також джерелом валютних надходжень до економіки країни. У сучасній світовій економіці міжнародні економічні відносини взагалі, і міжнародна торгівля, зокрема, є одним із найважливіших чинників подальшого розвитку світового господарства. Всі країни світу беруть участь у міжнародній торгівлі, позитивно впливаючи на економічне зростання в цих країнах і в світі в цілому. Україна також бере участь у даному процесі, але, незважаючи на це, залишається невирішеною проблема підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України. Необхідність аналізу даної проблеми та пошук шляхів її вирішення зумовлює актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Дослідженню та вирішенню проблем в галузі міжнародної торгівлі і участі України в даному процесі, присвячені праці таких вчених, як: Безуглий В.А., Колосова Ю.В., Пузанов І.І., Созанський Л.Й., Татарин Н.Б., Усенко О.А., Храмов В.О., Чайка І.В., Шевчук О.М. Однак, незважаючи на чисельні публікації і достатню розробленість даної проблеми, питання подальшої участі України в міжнародній торгівлі залишаються відкритими.

Мета статті. Метою роботи є аналіз зовнішньоторговельних відносин України, розробка рекомендацій щодо підвищення їх ефективності.

Результати дослідження. Процеси глобалізації і інтеграції, засновані на міжнародному розподілі праці і міжнародній спеціалізації, посилюють взаємодію і взаємозалежність країн, а також інтенсифікують міжнародну торгівлю. Ефективна участь України в міжнародній торгівлі є одним з найважливіших факторів забезпечення економічного зростання країни. Вибір напрямків спеціалізації країни зумовлений природними, кліматичними умовами, географічним положенням, наявністю людських, інвестиційних, технологічних, природних ресурсів, а, головне, ефективністю їх використання. Розглянемо ці питання більш детально.

Стосовно товарообороту України, слід зазначити наступне. Так, починаючи з 2005 року, товарооборот України мав тенденцію до збільшення, склавши в 2005

році 71183 млн. дол., в 2006 році 83092 млн. дол., в 2007 році 110252 млн. дол., а в 2008 році він зріс до 151525 млн. дол. В 2009 році спостерігалось його падіння до 85095 млн. дол., але з 2010 року товарооборот України знову почав зростати. В 2010 році він склав 112770 млн. дол., в 2011 році — 155088 млн. дол., в 2012 році — 159950 млн. дол. В 2013 році він знову зменшився до 149971 млн. дол., а за 9 місяців 2014 року він склав 90275 млн. дол. [5].

За цей же період експорт товарів мав аналогічну тенденцію. Зростання експорту відбувалось з 2005 до 2008 року, при цьому в 2005 році він склав 35024 млн. дол., в 2006 році — 38949 млн. дол., в 2007 році — 49840 млн. дол., в 2008 році — 67717 млн. дол. В 2009 році він скоротився до 40394 млн. дол., а вже з 2010 року почав зростати і склав в 2010 році 52191 млн. дол., в 2011 році — 69418 млн. дол., в 2012 році — 70236 млн. дол. В 2013 році експорт товарів скоротився до 64997 млн. дол., а за 9 місяців 2014 року він склав 43124 млн. дол. [5].

Імпорт товарів збільшувався з 36159 млн. дол. у 2005 році, 44143 млн. дол. у 2006 році, 60412 млн. дол. у 2007 році до 83808 млн. дол. у 2008 році. В 2009 році імпорт товарів скоротився майже вдвічі і склав 44701 млн. дол., а з 2010 року відбувалось його зростання. В 2010 році він склав 60579 млн. дол., в 2011 році — 85670 млн. дол., в 2012 році — 89714 млн. дол. В 2013 році він скоротився до 84974 млн. дол. За 9 місяців 2014 року імпорт склав 47151 млн. дол. [5].

Відносно торговельного сальдо слід зазначити наступне. З 2005 року баланс товарів був від'ємним і складав -1135 млн. дол. у 2005 році, -5194 млн. дол. у 2006 році, -10572 млн. дол. у 2007 році, а в 2008 році він склав -16091 млн. дол. У 2009 році він зменшився до -4307 млн. дол., в 2010 він вже склав -8388 млн. дол., у 2011 році зріс майже вдвічі до -16252 млн. дол., у 2012 році до -19478 млн. дол. У 2013 році баланс товарів складав -19997 млн. дол. За 9 місяців 2014 року баланс товарів також був від'ємним і складав -4027 млн. дол. [5].

В останні роки експорт і імпорт України зменшується. Так, за дев'ять місяців 2015 року експорт скоротився на 41% порівняно з аналогічним періодом попереднього року, а імпорт на 41,5% [1].

При цьому слід зазначити, що структура експорту і імпорту залишається несприятливою. Так, в загальному експорті питома вага металургійної продукції складає 27,6%, продовольчих товарів —

30,2%, машинобудівної продукції — 13,3%, продукції хімічної промисловості — 7,7% за 2014 рік. В імпорті переважали мінеральні продукти — 25,7% до загального імпорту, при цьому питома вага машинобудівної продукції складала 19,6%, продукції хімічної промисловості — 17,4% [3]. Структуру експорту та імпорту України в 2014 році

продемонстровано на рисунках 1 і 2 відповідно, що складено за даними платіжного балансу України [3]. Необхідно відмітити, що сировинна спрямованість експорту і залежність від енергоносіїв в імпорті спостерігалась на протязі досить тривалого періоду часу.

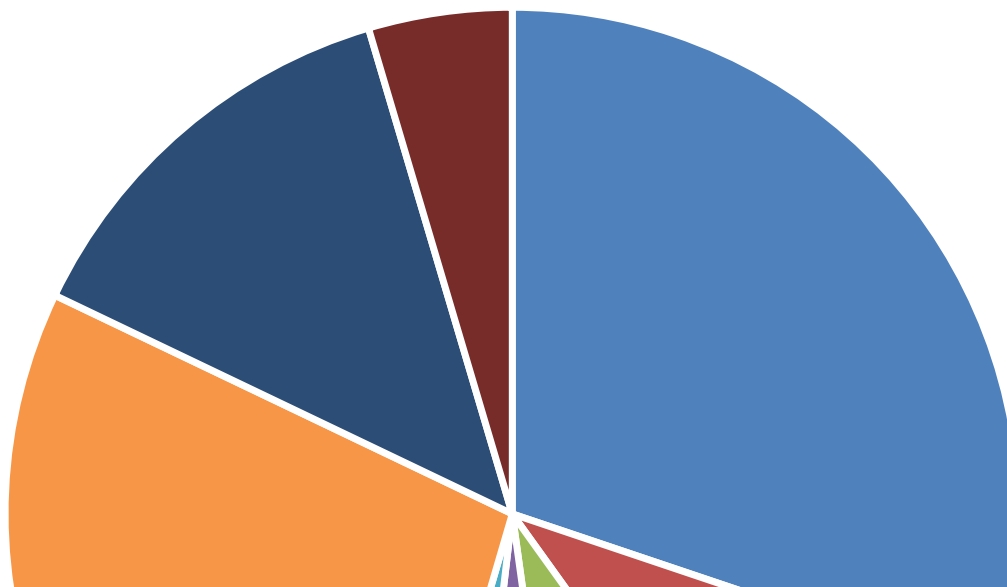

Рис. 1 – Структура експорту України в 2014 році.

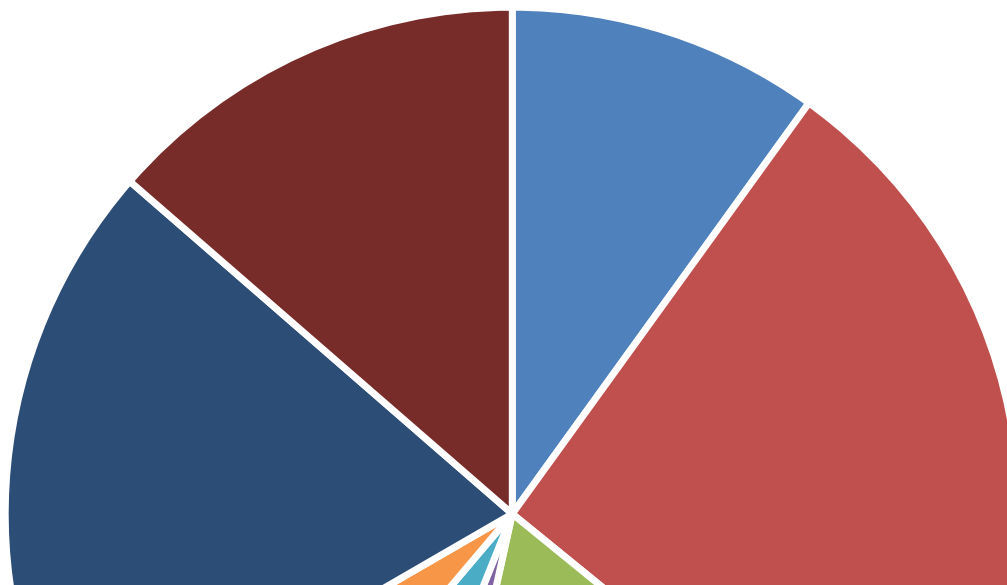

Рис. 2 – Структура імпорту України в 2014 році.

Слід зауважити, що висока частка сировини в експорті негативно впливає на подальший розвиток країни, знижуючи питому вагу обробної промисловості в валовому внутрішньому продукті. Тому важливим завданням є збалансованість

зовнішньої торгівлі не тільки за обсягом, а і за структурою, що суттєво визначає ефективність зовнішньої торгівлі.

Дослідження структури зовнішньої торгівлі України за географічними регіонами свідчить про

наступне. У 2013 році частка країн СНД в експорті України становила 35,8%, в тому числі Російської Федерації — 23,2%. На країни Європи довелось лише 26,3%, в тому числі на країни ЄС — 25,8%. Країни Азії займають в українському експорті 25,9%, Америки — 3,3%, Африки — 7,8%, Австралії — 0,1%. Слід зазначити, що за останні десять років частка країн СНД в експорті України в цілому збільшувалась, при цьому мінімальне значення спостерігалось у 2005 році — 31,5%, а максимальне в 2011 році — 38,3%. Частка країн Європи мала протилежну тенденцію при найменшому показнику в 2012 році — 24,8%, і найбільшому в 2006 році — 32,4%. При цьому найменший показник для країн Азії спостерігався в 2006 році — 21,7%, і найбільший в 2009 році — 30,0%.

В імпорті України частка країн СНД в 2013 р. була ще вище — 37,1%, при цьому частка Російської Федерації склала 27,4%. Частка країн Європи в імпорті України — 31,9%, в тому числі країн ЄС — 30,2%. Частка країн Азії в українському імпорті склала 17,0%, Америки—4,8%, Африки—0,8%, Австралії—0,1%. Слід відзначити, що найбільша питома вага країн СНД в імпорті спостерігалась у 2005 році — 45,9%, а найменша в 2013 році — 37,1%. Частка країн Європи в імпорті України в цілому зменшувалась, при цьому максимальне значення спостерігалось у 2006 році — 37,3%, а мінімальне в 2012 році — 29,0%. Частка країн Азії коливалась від 13,0% у 2005 році до 18,0% в 2012 році. В останні роки відбулись зміни в географічній структурі зовнішньої торгівлі України: зменшення частки країн СНД в експорті та імпорті на користь країн Європи і Азії[4].

Таким чином, основними торговельними партнерами України є країни СНД і Європи. Структура українського експорту та імпорту суттєво відрізняється за цими регіонами. За даними 2013 року, Україна експортує в СНД переважно машини та устаткування, транспортні засоби — 65,6% від загального обсягу даної групи товарів, деревину та вироби з неї — 59,1%, промислові вироби — 48,8%, продукцію хімічної промисловості — 51,0%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 29,5%. В Європу експорт складають більшою мірою мінеральні продукти — 40,5% від загального обсягу даної групи товарів, деревина та вироби з неї — 29,6%, промислові вироби — 47,5%, продовольчі товари — 27,0%, машини та устаткування, транспортні засоби — 20,8%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 26,4%. До країн Азії Україна експортує продовольчі товари — 36,5% від загального обсягу даної групи товарів, чорні й кольорові метали та вироби з них — 30,2%, мінеральні продукти — 39,4%, продукцію хімічної промисловості — 15,8%. В Африку Україна експортує продовольчі товари — 14,9% від загального обсягу даної групи товарів, чорні й кольорові метали та вироби з них — 10,3%, продукцію хімічної промисловості — 6,9%. До країн

Америци експорт складають продовольчі товари — 8,7% від загального обсягу даної групи товарів, продукція хімічної промисловості — 9,3%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 3,6%[4].

Україна імпортує з країн СНД переважно мінеральні продукти — 80,5% від загального обсягу даної групи товарів, продукцію хімічної промисловості — 22,0%, деревину та вироби з неї — 22,3%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 36,2%. З країн Європи імпортує деревина та вироби з неї — 67,3% від загального обсягу даної групи товарів, продукція хімічної промисловості — 55,3%, продовольчі товари — 43,2%, машини та устаткування, транспортні засоби — 45,3%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 33,3%. Український імпорту з Азії — це переважно промислові вироби — 56,3% від загального обсягу даної групи товарів, машини та устаткування, транспортні засоби — 30,7%, чорні й кольорові метали та вироби з них — 28,2%, продовольчі товари — 20,1%. З Африки Україна імпортує продовольчі товари — 4,6% від загального обсягу даної групи товарів, мінеральні продукти — 1,1%. Імпорту з Америки складають переважно продовольчі товари — 18,2% від загального обсягу даної групи товарів, машини та устаткування, транспортні засоби — 7,2% [4].

Таким чином, спостерігається різна товарна структура експорту та імпорту до цих країн. Товари більш високого ступеня обробки переважають в експорті України до країн СНД та в імпорті з країн Європи. В той же час в українському імпорті з країн СНД і експорті до країн Європи домінують товари більш низького ступеня обробки. Зменшення частки країн СНД в зовнішньоторговельних відносинах України на користь інших країн світу супроводжується відповідними змінами в товарній структурі експорту та імпорту.

Торговельні відносини України широко диверсифіковані за географічними регіонами. Україна здійснює міжнародну торгівлю за різними товарними групами. Однак, не дивлячись на досить активну участь нашої країни в міжнародній торгівлі, останнім часом спостерігаються негативні тенденції, такі як: скорочення обсягів експорту і імпорту, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, зміни в структурі експорту на користь сировини, висока частка в імпорті мінеральних продуктів. Подальший розвиток торговельних взаємовідносин з торговельними партнерами забезпечить зростання ефективності виробництва на основі міжнародної спеціалізації, що сприятиме економічному зростанню в економіці України.

При вирішенні даної проблеми необхідним є врахування специфіки національної економіки.

Україна володіє рядом переваг, реалізація яких сприяє економічному розвитку та ефективності взаємодії нашої країни з іншими країнами світу. До них відносяться: наявність природних ресурсів,

високотехнологічної робочої сили, здатність створювати нові технології, вигідне географічне положення. Тому необхідно максимально використовувати вказані переваги, розвиваючи власне високотехнологічне виробництво з урахуванням міжнародної спеціалізації.

Але, разом з тим, існує ряд факторів, що перешкоджають ефективному розвитку міжнародних економічних відносин. Це, насамперед, нерозвиненість ринкових інститутів, недосконалість законодавства та його мінливість тощо.

За рівнем розвитку громадянських свобод Україна займає досить високий рейтинг. Але за іншими категоріями, такими як: розвиток інфраструктури, стан довкілля та економічний розвиток - Україна займає гірші позиції. Досить складним є ведення бізнесу, існує високий поріг входження на ринки, і Україна має надзвичайно складну систему оподаткування порівняно з країнами Європи. Благополуччя громадян країни залежить від індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Він грає важливу роль, так як враховує тривалість життя, стан медицини та освіти. Відповідно до їхніх висновків, за останні п'ять років ІРЛП хоча і незначно, але виріс - з 0,69 до 0,71, і Україна перейшла в групу країн з високим індексом. Згідно з новим індексом розвитку людського потенціалу Україна посідає 69 місце. Даний рівень вдалося набрати за рахунок освіченості населення [2].

Висновки. Для підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України необхідно:

- покращення структури експорту: підвищення питомої ваги товарів високого ступеня обробки;
- в імпорті зниження залежності від зовнішнього ринку, постачальників енергоносіїв;
- подальша диверсифікація зовнішньоторговельних відносин;
- максимальне використання економічного потенціалу для створення високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Максименко Яна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків; тел.: (097) 230-93-64; e-mail: maksimenko.yana@gmail.com.

Maksymenko Iana Anatoliyivna – Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Docent, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; tel.: (097) 230-93-64; e-mail: maksimenko.yana@gmail.com.

Реалізація вказаних заходів сприятиме вирішенню даної проблеми.

Список літератури: 1. Внешнеэкономическая деятельность [Электронный ресурс] / Официальный сайт Государственной службы статистики Украины.– 2015.– Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Коровяковская А.В. Интеграция Украины в Мировое хозяйство [Электронный ресурс] / А.В. Коровяковская // Электронный архив Харьковского национального экономического университета. – 2014. – Режим доступа: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4655/1.pdf>. 3. Платіжний баланс і зовнішній борг України 2014 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – 2014. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17140287>. 4. Платіжний баланс і зовнішній борг України III квартал 2014 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – 2014. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14502222>. 5. Про стан платіжного балансу в III кварталі 2014 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – 2014. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91916>.

Bibliography (transliterated): 1. Gosudarstvennaya sluzhba statistiki Ukrainy. "Vneshneekonomicheskaya deyatel'nost'." *Gosudarstvennaya sluzhba statistiki Ukrainy*. Gosudarstvennaya sluzhba statistiki Ukrainy, 2015. Web. 2015 <<http://www.ukrstat.gov.ua>>. 2. Korovjakovskaja A.V. "Integracija Ukrainy v Mirovoe hozjajstvo." *Jelektronnyj arhiv Har'kovskogo nacional'nogo jekonomicheskogo universiteta*. Har'kovskij nacional'nyj jekonomicheskij universitet, 2014. Web. 2015 <<http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4655/1.pdf>>. 3. Natsional'nyj bank Ukrainy. "Platizhnyj balans i zovnishnij borh Ukrainy 2014 rik." *Natsional'nyj bank Ukrainy*. NBU, 2015. Web. 2015 <<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17140287>>. 4. Natsional'nyj bank Ukrainy. "Platizhnyj balans i zovnishnij borg Ukrainy` III kvartal 2014 roku." *Natsional'nyj bank Ukrainy*. NBU, 2015. Web. 2015 <<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14502222>>. 5. Natsional'nyj bank Ukrainy. "Pro stan platizhnogo balansu v III kvartali 2014 roku." *Natsional'nyj bank Ukrainy*. NBU, 2015. Web. 2015 <<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91916>>.

Надійшла (received) 12.06.2015